

DOI: 10.26565/2227-1864-2023-92-09
УДК: 811.161.1'373.47:83'374.4

Концептуальна семантика прикметника *ленивий* і стереотипний образ *лінивої людини* (за даними Національного корпусу російської мови)

Ван Лілі

аспірантка кафедри слов'янської філології філологічного факультету,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна);
e-mail: lilychuqiji@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5599-942X>

Метою статті є реконструкція стереотипного образу *лінивої людини* на базі лінгвокогнітивного аналізу різних контекстних значень прикметника *лінивий*. Завдання дослідження: представити типологію контекстів вживання прикметника та відповідні контекстні значення слова *лінивий*, а також визначити параметри, за якими можна диференціювати різні контекстні значення полісемічного слова. Актуальність обраної теми визначається методологічними настановами сучасної когнітивної лінгвістики, яка продовжує дослідження вербалізованих концептів, що демонструють взаємозв'язок між мовою, мисленням людини та культурою.

Проаналізувавши характер концептуалізацій, ми виявили трьох суб'єктів та врахували їхню когнітивну діяльність: перший суб'єкт — це сторонній спостерігач, а перцептуальні значення прикметника *лінивий* відображають результати споглядально-чуттєвого пізнання носіями мови зовнішності та поведінки *лінивої людини*, другий суб'єкт — це суб'єкт-носієв стану, у контекстних значеннях прикметника концептуалізується опис та оцінка внутрішнього стану, що переживається ним; третій суб'єкт — це суб'єкт активного раціонального пізнання, його висновки концептуалізуються в інферентних значеннях прикметника *лінивий*. Відповідно до параметра характеру концептуалізації ми диференціювали контекстні значення прикметника *лінивий* і запропонували свою типологію контекстів. Проведений лінгвокогнітивний аналіз дозволяє реконструювати цілісний стереотипний образ *лінивої людини*. Наша реконструкція базується як на результатах споглядально-чуттєвого знання, так і на інферентних висновках носіїв мови.

Ключові слова: лінива людина, стереотипний образ, концептуалізація, полісемія, концептуальна семантика, перцептуальні значення, інферентні значення

Актуальність обраної теми визначається методологічними настановами сучасної когнітивної лінгвістики, яка продовжує дослідження вербалізованих концептів, котрі демонструють взаємозв'язок між мовою, мисленням людини та культурою. Дослідження семантики мовних засобів, які об'єктивують концепти, дозволяє отримати доступ до змісту концептів як ментальних феноменів [13, с. 121–135; 14, с. 367–383]. Увагу лінгвістів привертають основні концепти, які тісно пов'язані з культурою народу та яскравіше відображають специфіку його колективної свідомості [2, 3]. Так, опису соціально значимого концепту *Лінь* присвячені окремі наукові статті, в яких, тим не менш, не представлений стереотипний образ *лінивої людини*, який цікавить нас [7, с. 105–113; 15, с. 506–509].

Актуальність реконструкції стереотипного образу *лінивої людини* зумовлена тим, що в процесі вивчення російської мови у китайській аудиторії викладачеві потрібно одні стереотипи, які регулюють сприйняття та інтерпретацію рідної мови, замінювати іншими, що відображають зміст чужої культури.

Когнітивісти зазначають, що стереотип (stereotype) — стандартна думка про соціальні групи або про окремих осіб як представників

цих груп. Стереотип має логічну форму судження, яке приписує певному класу осіб певні властивості чи установки, спрощуючи і узагальнюючи їх. Виражається у вигляді пропозицій типу: *Італійці музичні, Жителі півдня — запальні, Професори розсіяні, Жінки — це емоції*. Подібні висловлювання описують стереотипні уявлення, «розхожі істини», властиві певній групі [6, с. 177]. У когнітивній лінгвістиці стереотип сприймається як форма обробки інформації та стану знань. Стереотипні уявлення носіїв російської мови концептуалізовані в семантиці функціональних контекстів слів-резентантів концепту *Лінь* і в перше чергу — прикметника *ленивий*.

Метою статті є реконструкція стереотипного образу *лінивої людини* на базі лінгвокогнітивного аналізу різних контекстних значень прикметника *ленивий*. Для реалізації цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: представити типологію контекстів вживання прикметника та відповідні контекстні значення слова *ленивий*, а також визначити параметри, за якими можна диференціювати різні контекстні значення полісемічного слова.

Дослідження семантики прикметника *ленивий* проводиться з використанням основних понять когнітивної лінгвістики. Когнітологи підкреслюють, що ключовим поняттям когнітивної лінгвістики є поняття концептуалізації. Концептуалізація

(conceptualization) — один із найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні інформації, яка надходить до неї і призводить до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку (психіці) людини [6, с. 93].

Проаналізувавши семантику 5000 контекстів, взятих з Національного корпусу російської мови, ми визначили значення, які регулярно зустрічаються та, на наш погляд, пов'язані зі стереотипними уявленнями носіїв російської мови про *ліниву людину*.

З позицій когнітивної семантики, відповідно до параметру *характер концептуалізації*, зібраний мовний матеріал можна розділити на три групи. Перша група містить результати споглядально-чуттєвого пізнання світу (перцептуальні значення прикметника), друга — опис та оцінку внутрішнього стану, який переживається та відчувається суб'єктом, а третя — результати активного раціонального пізнання, яке когнітивісти пов'язують зі здатністю робити висновки в процесі обробки інформації (інферентні значення) [6, с. 33].

У контекстах першого типу міститься наступний опис лінивого персонажу: він має *дурувато-ледачий вигляд* (перцептуальне значення *ленивий*), пор.: *Первой в каюту вошла девушка лет семнадцати с полными плечами, полной грудью, в тесном белом платье, сквозь ткань которого проступали волнистые складки на её полных боках. Вид у неё был глуповато-ленивый. Галкин заинтересованно посмотрел на неё* [А. В. Коровин. Золотой шар // «Волга», 2000].

Цікавий той факт, що значення *тупой* є в історичному Словнику російської мови XI-XVII ст. [11, вип. 8, с.204] і в дослідженні І. Б. Левонтіної [7, с.105-113], але відсутнє в сучасних тлумачних словниках, які прикметнику *ленивый* приписують всього три значення: 1. ледачий, недбайливий, 2. повільний, нерішучий, боязливий, 3. приготований полегшеним, порівняно простим способом, наприклад, *ліниві ці, вареники, голубці* [1, т. 2, с. 174; 4, т. 6, с. 154; 5, с. 492; 9, с. 284; 10, с. 323; 11, с. 269].

Значення, умовно назване нами *лінивий розум* (*ленивый*₁), виявляється також і в контекстах, у яких відбиті інферентні знання мовця, пор.: *Как растормошить незрелые и ленивые умы?* [Гузель Яхина. Дети мои 2018]; пор. також: *Они, очевидно, не были избалованы вниманием, и я объяснял это только тем обстоятельством, что, по точному выражению Пушкина, мы, русские, «ленивы и не любопытны»* [К. Г. Паустовский. Повесть о жизни. Начало неведомого века 1956].

У матеріалі Національного корпусу виявляється широкий діапазон контекстних модифікацій цього значення: від

перцептуального значення *дурувато-ледачий вигляд* до інферентних значень *не здатний до найменшого зусилля розум, упертий, дурний, дурень, безтурботний* тощо. Пор.: *А это ленивый, скучный, банальный человек — ни разу ничего неожиданного не придумал...* [Ольга Новикова. Мужской роман 1999]. Пор. також: *Ленивый и рассеянный Михель на самом деле не мог управлять чем-то сложнее двуколки, поэтому Баклавский относился к надвигающимся реформам хоть и отрицательно, но с пониманием* [Грэй Ф. Грин. Кетополис — Кыты и броненосцы 2001]. Як видно зі змісту контекстів, прикметник *ленивый*₁ зі значенням *лінивий розум* має негативну конотацію.

Стереотипні уявлення носіїв мови про зовнішність *лінивої людини* виявляємо у наступних регулярних характеристиках (*ленивый*₂): *лінивий та товстий, величезний, важкий, великий* (перцептуальні значення). Перцептуальні вживання прикметника демонструють стійкий асоціативний зв'язок між ознаками *лінивий та товстий*, пор.: *Это вот, — показывает она на плотного мальчугана с коротко остриженной круглой головой и полным добродушным лицом, — это Тимка-Тимофей. Он толстый и потому ленивый. А еще он «Нукало»* [Николай Дубов. Огни на реке 1966]; *Странно, именно этот ленивый толстяк и чревоугодник мечтал о прекрасном будущем Франции и уважал только то, что разумно* [А. П. Ладинский. Анна Ярославна — королева Франции 1960].

Часто в контекстах зустрічаються синонімічні вирази з експресивно-емоційним навантаженням, наприклад: *разлопавшийся до того, что в штаны не влезает, глупо жадный, невоздержанный, жирный* [Юрий Нагибин. Война с черного хода 1990–1995]. Пор. також: *На каждом этаже сидят без дела сотни жирных ленивых баб, а у меня отчеты!* [А. М. Титов. Анонимус // «Волга», 2012]; *Жирные всё ленивые и жрут как не в себя* [Макарьева Анастасия. Почему все лучше всех // «Наша Психология», 2018]. Цікавим є наступний контекст, в якому представлена цілісна характеристика *лінивої людини* і авторське розуміння логічних зв'язків між названими ознаками, пор.: *Глупо жадный, невоздержанный, ленивый, слабый чаше всего бывает толстым* [Владимир Дудинцев. Не хлебом единым 1956].

Опис зовнішності *лінивої людини* можна продовжити наступними парами визначень: *ленивый і грузный* [И. Ф. Наживин. Евангелие от Фомы 1933]; *ленивый дородный варяг, разжиревший на русских хлебах* [А. П. Ладинский. Анна Ярославна — королева Франции 1960]; *большая ленивая фигура* [Юрий Казаков. Некрасивая 1956] тощо. Наприклад, у наступному контексті поєднуються ознаки *величезний, нечесаний, лінивий мужик страшною, тупою сили*, пор.: *Старший Повойников — огромный, нечесаный, ленивый мужик страшною, тупою силы, младший —*

проньра и жулик [Б. Л. Горбатов. Большая вода 1939].

Наявність стереотипу не скасовує потенційну можливість іншого використання слова автором. Так, у матеріалі Національного корпусу зустрівся один контекст, в якому прикметник *лінивий* з'єднується з прикметником *худий*, пор.: *В этом же здании находилась и мужская школа, и после занятий она украдкой наблюдала за мальчишками: коротко стриженные, в синей форме военного образца, тощие и ленивые, они поголовно курили, редко улыбались и уверенно вписывались в окружающий мир* [Д. С. Филиппов. Галерная улица // «Волга», 2013].

Як доказ релевантності нашого висновку про те, що у свідомості росіян існує стійкий, стереотипний образ *лінивої людини* як товстої, величезної, великої, жирної, важкої, наведемо контексти, що описують тварин. У матеріалі Корпусу міститься велика кількість контекстів, в яких йдеться, зокрема про *ленивых ожиревших мопсов* [А. И. Куприн. Гранатовый браслет 1911]; *огромных, ленивых карпов* [Виктор Некрасов. В окопах Сталинграда 1946]; *жирных ленивых камбал* [В. О. Авченко. Кристалл в прозрачной оправе. Рассказы о воде и камнях 2015] тощо.

Стереотипний образ *лінивої людини* можна доповнити такими уявленнями: вона виглядає сонною, млявою (*ленивый*₃ перцептуальне значення). Значення *ленивый*₃ є одним із найчастіших значень прикметника в нашому матеріалі, пор.: *Удивление это взяло над Алешей к совершеннолетию такую силу, что со стороны он казался всем сонным, ленивым и редко какой окрик не заставлял его врасплох* [Олег Павлов. Карагандинские девятины, или Повесть последних дней // «Октябрь», 2001]; пор. також: *Темные, беззрачковые глаза и все выражение лица стали вдруг ленивыми, почти сонными* [Р. Б. Гуль. Азеф 1958].

Якщо у контексті описуються рухи, хода, жести, міміка *лінивої людини*, то автори використовують такі вирази: *очень плавный в речах и движениях, ленивый, неповоротливый (ленивый*₄ перцептуальне значення), пор.: *За одним столом с Олегом сидел некто очень плавный в речах и движениях, ленивый, неповоротливый* [Олег Дивов. Молодые и сильные выживут 1998]. Словосполучення *ленивые движения* синонімічно словосполученню *медленные движения*, пор.: *Что-то в его медленных, ленивых движениях, в крупных плечах чувствуется барское, холное* [Л. К. Чуковская. Спуск под воду 1949–1957]; *Уже сейчас в их работе чувствуется сонная медлительность и ленивая неповоротливость* [Б. И. Вронский. Дневник 1961]. Значення *ленивый*₄ представлено у переважній більшості контекстів Корпусу. У їхній семантиці концептуалізується знання про стан тіла людини,

фізичну розслабленість, млявість, які зазвичай видно з боку (такі значення ми назвали перцептуальними). Людині лінки здійснювати якісь фізичні рухи, але якщо їй і доводиться їх здійснювати, то вони повільні, ліниві. Пор.: *Он прыгнул с крыши и ленивой походкой знающего себе цену человека подошел к Сане* [Борис Можаяев. Сана 1957].

На наш погляд, у семантику таких контекстів «впаяна» позиція стороннього спостерігача, який описує зовнішній вигляд *лінивої людини*. Так, у наступних контекстах в одному однорідному ряді виявляються визначення *ленивый* та *спокойный* (пор.: *Были судьи спокойны, вид имели, как сытые хищники — ленивый и спокойный* [Улья Нова. Инка 2004]), *ленивый* та *гладкий, богатырский спокойный* (пор.: *Ленивый, гладкий, богатырски спокойный Саенко утруждают себя, изнуряют работой не привык* [Г. Я. Бакланов. Пядь земли 1959]). Пор. також: *Тон будущего зрелища, как чувствовал Мовчун, был им в самом себе расслышан верно: да, сдержанность, медлительность и никакого взрыда — внешне спокойный и ленивый, как после валиума* [Андрей Дмитриев. Призрак театра (2002–2003) // «Знамя», 2003].

Інтерпретація та оцінка повільних рухів і жестів часто буває негативною, наприклад, у наступному контексті йдеться про вираження ними гідливої зневаги, пор.: *Что-то такое в сбивчивом сараевском обращении тот, очевидно, уловил и, протягивая новенькую бумажку, вложил в ленивый жест и в сопровождавшую его ухмылку столько брезгливого презрения, что Сараев еще с четверть часа, пока компания не ушла, сидел, виновато улыбаясь, держа кутюру между пальцами, не решаясь сложить и спрятать ее в карман* [Сергей Шикера. Выбор натуры // «Волга», 2014].

У контекстах Національного корпусу найчастіше йдеться про повільність рухів, малу активність *лінивої людини*. Прикметник *ленивый*₅ набуває контекстного значення *малорухливий* (інферентне значення), наприклад: *В противовес своему энергичному приятелю бывший телеграфист Надькин выказывал себя человеком ленивым, малоподвижным, с определенной склонностью к философским размышлениям* [А. Т. Аверченко. Телеграфист Надькин 1914].

Крім інферентних та перцептуальних значень, у нашому матеріалі є значення та контексти, в яких стан лінощів описується та оцінюється «зсередини» свідомості суб'єкта. Оцінка внутрішнього стану виявляється як негативною, так і позитивною.

Мовний матеріал дозволяє зробити висновок про наявність наступного стереотипу: стан лінощів, який наближається до почуття умиротворення та гармонії, — це приємний для людини стан (*ленивый*₆). Стан описується як сонний, спокійний, стан умиротворення, гармонії, любові, знемоги, він оцінюється як добрий, що відображено в позитивній конотації слова в наступних контекстах: *Невозможно было более правдиво передать выражение любви и ленивой истомы...*

[И. А. Ефремов. Лезвие бритвы 1959–1963]; *В самом конце, когда он уже летел в полной темноте, ленивый и умиротворённый, его взорвала изнутри резкая вспышка боли, но она была лишь мгновением, микросекундой в бесконечном полете* [Алексей Рыбин. Последняя игра 2000]; *Лицо и поза его выражают так много ленивого, беспечного довольства, что мне кажется, верх счастья быть ямщиком, ездить обратным и петь грустные песни* [Л. Н. Толстой. Отрочество 1854]. Номінацію *ленивое, беспечное довольство* відносимо до модифікацій значення *ленивый*₆.

У нашому матеріалі зустрічаються контексти, в яких описується внутрішній стан *лени* як неприємний, важкий, близький до туги (*ленивый*₇). Наприклад, у наступному контексті оповідач використовує слова: *пустой, ленивый, сломленный, листаю «Ведомости», плачу без слез, не имею никаких надежд* (пор.: *Вчера, представьте, сижу в кабинете, по-воскресному пустой, ленивый, сломленный, листаю «Ведомости», плачу без слез, не имею никаких надежд, как вдруг раскрывается дверь и входит она!* [Булат Окуджава. Путешествие дилетантов. Из записок отставного поручика Амираана Амилахвари 1971–1977]. Пор. також: *Целые часы проходили таким образом, дремотные, ленивые, сонливые, скучные, словно вода, стекавшая звучно и мерно в кухню с залавка в лохань* [Ф. М. Достоевский. Господин Прохарчин 1846].

До інферентних значень прикметника ми віднесли ті, що пов'язані з характерологічними ознаками людини, зокрема *несміливий, нерішучий, боязкий, безініціативний (ленивый*₈). На наш погляд, ці ознаки пов'язані з раніше виділеними ознаками *млявий, малорухливий*, оскільки сміливість, рішучість, ініціативність передбачають фізичну силу, енергію, активність, силу волі (пор.: *Ирина любила сына до судорог, хотя видела его недостатки: ленивый, безынициативный* [Токарева Виктория. Своя правда // «Новый Мир», 2002]; *Ленивы и трусливы от природы, Боящиеся двигаются вперед* (...) [А. М. Городницкий. Тайны и мифы науки. В поисках истины 2014]. Крайній ступінь лінощів, безініціативності, близький до стану важкої депресії, представлений у наступному контексті: *Она страшно инертна и, по-видимому, ленива, живет голодная, потому что не варит обеда, не берет вовремя продуктов на складе* [Ю. А. Кривулина (Хордикайнен). Дневник 1957].

Як уже зазначалося, тлумачні словники у якості першого значення прикметника *ленивый* виділяють значення *схильний до лінощів, до ледарства; той, хто уникає праці: лінивий учень, лінивий працівник*. У нашій типології це інферентне значення 9 (*ленивый*₉). На нашу

думку, у цій семантиці концептуалізується узагальнений висновок носіїв мови про те, що *лінива людина*, в силу всіх названих вище якостей (має лінивий розум, тому частіше буває дурною, нецікавою, а також товстою, важкою, величезною, млявою, неповороткою, нерішучою, безініціативною та ін.), є людиною недбайливою, несумлінною, яка недбало ставиться до своїх обов'язків. Така людина не приносить користі суспільству, часто живе за рахунок інших людей. Цей висновок формує негативну оцінку та соціально-етичний стереотип — засудження лінивої людини. Соціально-етичний стереотип можна визначити в наступному метависловлюванні: не можна бути дармоїдом, потрібно бути працьовитим і відповідальним, пор.: *И как можно поравняют разных людей, заставит их дуть в одну дуду, если каждый привык жить на свой лад и манер: один степенный, трудолюбивый, встанет до зорьки, ляжет по-темному, а поле свое уходит, как невесту к свадьбе, а другой — сумятный, ленивый, на работу идет, как на каторгу, думает об утехах да удовольствиях, и в голове у него сквозняк и ветер* [А. И. Мусатов. Большая весна 1957].

Таким чином, проаналізувавши характер концептуалізацій, ми виявили трьох суб'єктів і врахували їхню когнітивну діяльність: перший суб'єкт — це сторонній спостерігач, а перцептуальні значення прикметника відображають результати споглядално-чуттєвого пізнання носіями мови зовнішності та поведінки лінивої людини, другий суб'єкт — це суб'єкт-носії стану, в контекстних значеннях прикметника концептуалізується опис та оцінка його внутрішнього стану; третій суб'єкт — це суб'єкт активного раціонального пізнання, його висновки концептуалізуються в інферентних значеннях прикметника. Відповідно до параметра *характер концептуалізації* ми диференціювали контекстні значення прикметника *ленивый* і запропонували свою типологію контекстів.

Проведений лінгвокогнітивний аналіз дозволяє реконструювати цілісний стереотипний образ лінивої людини. Наша реконструкція базується як на результатах споглядално-чуттєвого пізнання, так і на інферентних висновках носіїв мови. *Лінива людина має дурувато-ледачий вигляд (ленивый*₁), часто буває *товстою, величезною, великою, важкою (ленивый*₂), *виглядає сонною, млявою (ленивый*₃), її рухи, хода, жести, міміка описуються як *плавні, неповороткі, повільні (ленивый*₄); у зв'язку з названими ознаками лінива людина відрізняється малою активністю, малою рухливістю (*ленивый*₅). Аналіз інферентних значень прикметника дозволяє змодельовати стереотипні уявлення, по-перше, про інтелектуальні здібності лінивої людини: *її розум не здатний до найменшого зусилля, вона людина вперта, дурна, безтурботна (ленивый*₁), по-друге, про її характер: *несміливий, нерішучий, боязкий, безініціативний (ленивый*₈). Найвища ступінь узагальнення, точка зору та оцінка суспільства відображені в соціально-етичному стереотипі, який

тлумачні словники виділяють у якості першого значення прикметника *ленивий*. У нашій типології це значення *ленивий*₉ — *схильний до лінощів, до ледарства; той, хто уникає праці*.

Лінгвокогнітивний аналіз контекстних значень *ленивий*₆ та *ленивий*₇ дозволяє змоделювати те, як переживається і оцінюється стан лінії суб'єктом. У матеріалі зафіксована як

негативна, так і позитивна оцінка. Позитивна конотація пов'язана з описами стану як сонного, спокійного, стану умиротворення, гармонії (*ленивий*₆). Негативна конотація виявляється у прикметника в контекстах, в яких стан оцінюється як неприємний, важкий, гнітючий, близький до стану туги (*ленивий*₇).

Список використаної літератури

1. Евгеньева А. П. Словарь русского языка: в 4 т. М.: Русский язык, 1981–1984. Т. 2. 736 с.
2. Зализняк Анна А., Шмелев А. Д. Исследования по русской и компаративной семантике. М.: Издательский Дом ЯСК, 2021. 552 с.
3. Ирисханова О. К. Игры фокуса в языке. Семантика, синтаксис и прагматика дефокусирования. М.: Языки славянской культуры, 2014. 320 с.
4. Коротаева Э. И., Павленко Л. В. Словарь современного русского литературного языка: в 17 т. Л.–М.: изд-во АН СССР, 1957. Т. 6. 739 с.
5. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка. СПб. Норинт, 2000. 1536 с.
6. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З. Краткий словарь когнитивных терминов. под общ. ред. Е. С. Кубряковой. М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. 245 с.
7. Левонтина И. Б. Homo piger. Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке. М.: Издательство «Индрик». 1999. С. 105–113.
8. Национальный корпус русского языка [в:] электронный ресурс: <http://ruscorpora.ru/search-main.html>
9. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 57 000 слов. М.: Русский язык, 1986. 797 с.
10. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / РАН. Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова. 4 - изд., дополненное. М.: ОО «ТЕМП», 2006. 944 с.
11. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка. М.: "Аделант", 2013. 800 с.
12. Филин Ф. П. Словарь русского языка XI–XVII вв.: в 25 т. М.: АН СССР, Ин-т русского языка, 1978–2000. Вып. 8. 1981. 353 с.
13. Чернцова Е. В. Лингвокогнитивная модель полисемии слов с семантикой когнитивной деятельности человека // Slavia Centralis. Vol. 14 № 1. 2021. С. 121–135.
14. Чернцова Е. В., Педченко Л. В. Проблема полисемии в когнитивно-дискурсивной лингвистической парадигме (на материале контекстов художественного дискурса глагольных предикатов «чудиться, почудиться») // Slavia Orientalis. Tom LXXI. Nr 2. 2022. С. 367–383. DOI: 10.24425/slo.2022.142184
15. Шевченко Д. С., Волков Р. Р., Калинина М. А. Концепты "трудолюбивый человек" и "ленивый человек" на материале русских и английских поговорок и пословиц. Новые технологии в учебном процессе и производстве. Под редакцией Платоновой А. А., Бакулиной А. А., Рязань 2018, с. 506–509. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35545236&pf=1>

Надійшла до редакції 21 квітня 2023 р.

Прийнята до друку 19 травня 2023 р.

References

1. Evgenieva A. P. Dictionary of the Russian language: in 4 vols. M.: Russian language, 1981–1984. Vol. 2. 736 p.
2. Zaliznyak Anna A., Shmelev A.D. Studies on Russian and comparative semantics. M.: Publishing House ASK, 2021. 552 p.
3. Iriskhanova O. K. Focus games in language. Semantics, syntax and pragmatics of defocusing. M.: Languages of Slavic culture, 2014. 320 p.
4. Korotaeva E. I., Pavlenko L. V. Dictionary of modern Russian literary language: in 17 vols. L.–M.: Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1957. Vol. 6. 739 p.
5. Kuznetsov S. A. A large explanatory dictionary of the Russian language. SPb. Norint, 2000. 1536 p.
6. Kubryakova E. S., Demyankov V. Z. A brief dictionary of cognitive terms / general editorship of E. S. Kubryakova. M.: Lomonosov Moscow State University, 1997. 245 p.
7. Levontina I. B. Homo piger. Logical analysis of the language / The image of a person in culture and language. M.: Indrik Publishing House. 1999. p. 105–113.
8. The National Corpus of the Russian language [in:] electronic resource: <http://ruscorpora.ru/search-main.html>
9. Ozhegov S. I. Dictionary of the Russian language: approx. 57,000 words. M.: Russian Language, 1986. 797 p.
10. Ozhegov S. I., Shvedova N. Y. Explanatory dictionary of the Russian language: 80,000 words and phraseological expressions / Russian Academy of Sciences. V. V. Vinogradov Institute of the Russian Language. 4th ed., supplemented. M.: NGO "TEMP", 2006. 944 p.
11. Ushakov D. N. Explanatory dictionary of the modern Russian language. M.: "Adelant", 2013. 800 p.

12. F. Filin. P. Dictionary of the Russian language of the XI-XVII centuries: in 25 vols. M.: USSR Academy of Sciences, Institute of the Russian Language, 1978-2000. Issue 8. 1981. 353 P.
13. Chertsova E. V. Linguo-cognitive model of word polysemy with semantics of human cognitive activity // *Slavia Centralis*. Vol. 14. No. 1. 2021. p. 121–135.
14. Chertsova E. V., Pedchenko L. V. The problem of polysemy in the cognitive-discursive linguistic paradigm (based on the contexts of the fictional discourse of verbal predicates чудиться, почудиться) // *Slavia Orientalis*. Volume LXXI. No. 2. 2022. p. 367–383. DOI: 10.24425/slo.2022.142184
15. Shevchenko D. S., Volkov R. R., Kalinina M. A. Concepts of "hardworking man" and "lazy man" based on the material of Russian and English floorboards and sayings / *New technologies in the educational process and production*. Edited by A. A. Platonova, A. A. Bakulina, Ryazan 2018, p. 506–509. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35545236&pf=1>

Submitted April 21, 2023.

Accepted May 19, 2023.

Wang Lili, Doctoral student, Slavic Philology Department, School of Philology, V.N. Karazin Kharkiv National University (Maidan Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine); e-mail: lilychuqiji@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5599-942X>

Conceptual semantics of the adjective *ленивый* and stereotypical image of a *lazy person* (according to the National Corpus of the Russian Language)

The purpose of the article is to reconstruct the stereotypical image of a lazy person on the basis of a linguo-cognitive analysis of different contextual meanings of the adjective *ленивый*. Research objectives: to present a typology of contexts for the use of the adjective and the corresponding contextual meanings of the word *ленивый*, as well as to determine the parameters by which different contextual meanings of a polysemic word can be differentiated. The relevance of the chosen topic is determined by the methodological guidelines of modern cognitive linguistics, which continues the study of verbalized concepts that demonstrate the relationship between language, human thinking and culture.

After analyzing the nature of conceptualizations, we identified three subjects and took into account their cognitive activity: the first subject is an outside observer, and the perceptual meanings of the adjective *ленивый* reflect the results of contemplative-sensory knowledge by native speakers of the appearance and behavior of a lazy person, the second subject is the subject-bearer of the state, in the contextual meanings of the adjective, the description and evaluation of the internal state experienced by him is conceptualized; the third subject is the subject of active rational cognition, its conclusions are conceptualized in the inferential meanings of the adjective *ленивый*. In accordance with the parameter the nature of conceptualization, we differentiated the contextual meanings of the adjective *ленивый* and proposed our own typology of contexts. The conducted linguocognitive analysis allows reconstructing a holistic stereotypical image of a lazy person. Our reconstruction is based both on the results of contemplative-sensory cognition and on the inferential conclusions of native speakers.

Key words: lazy person, stereotypical image, conceptualization, polysemy, conceptual semantics, perceptual meanings, inferential meanings
